

VOSIT SA‘DULLA HAYOTIGA BIR NAZAR

To‘lasheva Husnibonu Dilshodbek qizi*Andijon davlat universiteti**o‘zbek adabiyoti mutaxassisligi magistranti**husnibonutolasheva@gmail.com*

Annotatsiya: *ushbu maqolada Vosit Sa'dulla hayoti va ijodiy faoliyatiga qisqacha nazar tashlanadi. Shoirning bosib o'tgan hayot yo'li, uning shakllanish jarayoni hamda o'zbek adabiyotiga qo'shgan hissasi yoritib beriladi. Shuningdek, maqolada adibning asosiy asarlari haqida umumiy ma'lumot berilib, ularning mazmun-mohiyati, g'oyaviy yo'nalishi va badiiy xususiyatlari qisqacha tavsiflanadi. Maqola orqali Vosit Sa'dulla ijodining o'ziga xos jihatlari hamda uning adabiyotimizdagi o'rni ochib beriladi.*

Kalit so'zlar: *Vosit Sa'dulla, o'zbek adabiyoti, hayot yo'li, ijod, she'riyat, asarlar, badiiy mahorat, milliy qadriyatlar, adabiy meros.*

Vosit Sa'dulla Andijon shahri, To'qmoq dahasining Bek guzarida 1914-yili tavallud topdi. Uning otasi Sa'dullo aka mohir cholg'u asboblari yasash va ta'mirlash ustasi edi. Shu bilan birga o'zi ham katta hofizlardan edi. Onasi Turg'unoy opa xushfe'l chevar ayol edi. Vosit Sa'dullaning besh yoshdalgida onasi vafot qiladi. Uning tarbiyasini otasining do'sti Umrzoq ota o'z zimmasiga oladi. Dastlabki tahsilni 18-maktabda va keyinroq internatda oladi. So'ngra Andijon davlat pedagogika bilim yurtiga o'qishga kiradi. Otasining o'limidan so'ng, o'qishni kechki bo'limga ko'chirib ishga kiradi. 1934-yili o'qishni tamomlaydi. 1936-yili Toshkentga kelib Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika institutiga kiradi va shu yillar ichida she'rlar ham yoza boshlaydi. Vosit Sa'dulla shoir va dramaturg bo'lib, o'zbek adabiyotida g'azallari bilan mashhur bo'lgan. Uning "Yashna", "Jo'r", "Sayqal", "Xuroson yulduzi", "Yuz g'azal", "Olam dilrabo", "Hamroz", "Jonajon", "Hamroh", "Hayot" nomli she'riy to'plamlari chop etilgan.

"Yangi to'y", "Saltanat larzada" dramalarini yozib sahnalashtiradi. "Jo'r", "Sayqal", "Yuz g'azal" she'riy to'plamlari, "Hamroz", "Hayot" devonlari va yana ikki devoni hammasi bo'lib to'rt devoni chop etiladi. 1942-yili shoir Sulton Jo'ra bilan hamkorlikda yozgan "Iroda" musiqali drama asari Andijon teatrida sahnalashtiriladi. Vosit Sa'dulla "shaxsga sig'inish" davrida og'ir qiyinchilikka uchraydi. U nohaq 1943-yili qatag'on qilinib, 1955-yilga qadar qamoqda hayot kechiradi. So'ngra oqlanib yana Andijonga qaytadi va maktabda o'qituvchilikni davom ettiradi. 1957-yili Andijon davlat pedagogika institutiga ishga taklif

qilinadi. Bu bilim dargohida o‘n besh yil faoliyat ko‘rsatib adabiyot va falsafa kafedrasiida etika va estetika fanlaridan ta‘lim beradi. 1974-yili nafaqaga chiqadi. 1987-yili vafot etadi.

“Shoir Vosit Sa‘dulla va uning maslakdoshlari” maqolasida uning tarjimai holiga oid ma‘lumotlar beriladi. Shuningdek uning nohaq qamalganligiga doir hujjatlar tahlil qilingan. Ma‘lum bo‘lishicha, Vosit Sa‘dulla Andijon ziyolilaridan, endigina 29 yoshni qarshilagan, adabiyot o‘qituvchisi, shoir, Farg‘onadagi 2-o‘zbek zahiradagi o‘qchi polki serjanti Vosit Sa‘dulla 1943-yil 18-martda hibsga olingan¹. Uning hukumat rahbarlariga yozgan arizasida tarjimai holi keltirilgan: “Men 1914-yili O‘zbekiston SSR Andijon shahrida tug‘ilganman. Otam musiqa asboblari tayyorlash bo‘yicha hunarmand bo‘lgan va biz juda og‘ir moddiy sharoitda yashaganmiz. Onam vafotidan so‘ng, 1924-yili meni tarbiyalash uchun internatga berilganman, bu yerda 1930-yilgacha, ya‘ni 16 yoshgacha bo‘lganman, shundan so‘ng meni davlat pedagogika texnikumida o‘qish uchun yuborgan, uni 1934-yili tugatganman. 1932-yildan boshlang‘ich maktablarda o‘qituvchilik qila boshlaganman. 1935-yili 2 yillik Andijon o‘qituvchilar institutiga o‘qishga kirganman, uni men 1937-yili tugatganman va o‘rta maktabda o‘qituvchi bo‘lib ishlay boshlaganman, Toshkent shahridagi pedinstitutda o‘qishni davom ettirganman, uni 1940-yili tugatganman. 1930-yildan menda she‘riyatga qiziqish paydo bo‘ldi va men bu ishga butun qalbim bilan kirishganman, 1934-yildan esa mening she‘rlarim mahalliy va respublika gazeta va jurnallarida chiqib turgan.

Vosit Sa‘dullaning Cho‘lpon asarlarini saqlab qolishda katta xizmatini ham qayd etish lozim. Adabiyotshunos Naim Karimovning “Cho‘lponning noma‘lum she‘rlari” nomli maqolasida Vosit Sa‘dulla haqida, uning Cho‘lpon she‘rlarini bilgani, ularni chop etgani, Naim Karimov V.Sa‘dulla hayotligida ko‘rishib gaplashsa-da, Cho‘lpon haqida hech gapirmagani, lekin Cho‘lpon haqida asar yozish maqsadi bo‘lganligi aytiladi. “Cho‘lpon singari sho‘ro tuzumining qurboni bo‘lmish adiblar merosi bizga faqatgina bosma nashrlar orqali yetib kelgan. Zero, “xalq dushmani” deb bolsheviklar tomonidan qatag‘on qilingan shoir va yozuvchilar qalamiga mansub asarlar o‘sha vaqtdayoq yo‘qotilgan”. Shundan so‘ng Naim Karimov Vosit Sa‘dullani “Cho‘lponning zargar muxlisi” deb ataydi: “Ammo so‘nggi yillarda ma‘lum bo‘lishicha, Cho‘lpon ijodining zargar muxlislari orasida sho‘ro tuzumining qahridan qo‘rqmagan, har qanday ta‘qib va tahdidga qaramay, sevimli shoirining e‘lon qilgan asarlarini to‘plab, ko‘z qorachig‘idek saqlagan kishilar ham bor ekan. Shunday kishilardan biri Cho‘lponning vatandoshi, andijonlik marhum shoir Vosit Sa‘dulladir”. Maqola mazmunidan ma‘lum bo‘lishicha, Vosit Sa‘dulla 1914-yili dunyoga kelganida, Cho‘lpon endigina dastlabki she‘r va hikoyalarni e‘lon qilib, adabiyot deb atalmish sehrli olamning eshigini chertayotgan ekanligi, u 1940-yilda Toshkent pedagogika institutini tugatganda esa, Cho‘lpon allaqachon otib tashlangani va uning hatto nomini ham tilga olish unga taqdir dosh bo‘lish bilan baravarligi aytib o‘tiladi. Ammo shunga qaramay, Vosit Sa‘dulla sevdigi

Cho'lponning e'lon qilinmay qolgan asarlari qidirib topish, e'lon qilinganlarini esa asrash, u haqdagi ma'lumotlarni to'plash kabi xayrli ishlar bilan pinhona shug'ullanganligi ta'kidlanadi.

Yana bir e'tiborli jihati shundaki, Naim Karimov Vosit Sa'dullaning insoniy va ijodiy jasorati orqasida saqlanib qolgan Cho'lponning bir necha she'rini havola etarkan, shoyad ustoz va shogirdning ruhlari shod bo'lsa deb umid qilishini aytadi. Shundan so'ng Cho'lponning "Er qizi", Cho'lponning Sharafiddin Salohiddin o'g'liga Maskovdan yozgan maktublari"dan "Birinchi maktub", "Go'zal Farg'ona", "Kampirning To'ychisi" she'rlari e'lon qilingan.

Vosit Sa'dulla xotiralarida yozishicha, talabalik yillari "Yosh kuch" jurnalida ishlagan. O'zbekiston yozuvchilar birlashmasida ham faoliyat olib borgan. 1939-yili Katta Farg'ona kanali qurilishida qatnashib, davriy gazetalar chiqarishda ishtirok etadi. Urushdagi quroldosh do'sti bo'lgan Sulton Jo'ra bilan Toshkentda tanishadi. 1940-yili institutni tugatgach, yana Andijonga qaytib o'qituvchilik faoliyatini davom ettiradi. Bu orada Ikkinchi jahon urushi boshlanib, 1942-yili armiya safiga chaqiriladi. Askarlik chog'idayoq Sulton Jo'ra bilan birga urush mavzusida "Iroda" dramasini yozadilar. 1943-yili drama Andijon teatrida sahnalashtiriladi. 1945-yili frontdan qaytib kelgach, Andijonda o'qituvchilikni yana davom ettiradi, badiiy ijod bilan ham shug'ullanadi. 1959-yili Andijon davlat pedagogika institutiga ishga chaqiriladi. Bu yerda o'n besh yil ishlaydi. U jamoatchilik orasida yetuk pedagog sifatida tanildi. Ijodidan namunalar viloyat va respublika matbuotida bosilib turdi. Vosit Sa'dulla pedagog sifatida ilmiy tadqiqot ishlari olib bormasa da, shoir pedagog sifatida o'zidan ko'pgina badiiy mahsulotlar qoldirdi. O'nlab she'riy to'plamlar chop ettirdi, ikkita devon tuzib nashr qildi. Andijon adabiy muhitida Habibiy, Ulfat, Boqir, Anisiy, H.Razzoqovlar qatorida

o'zidan o'chmas abadiy iz qoldirdi. U pedagog sifatida ham, shoir sifatida ham xalqchil inson bo'lib, doimo odamlar orasida bo'lgan. O'ta vatanparast – andijonparast inson bo'lgan. Bobur yurti Andijon farzandi ekanidan doimo faxrlanar edi:

Har yerga nomi ketgan mehnatda andijonlik,

O'ynab qaerga borsa, hurmatda andijonlik.

Olgay so'zini qimmat odatda andijonlik,

Bir so'z bilan bilingay suhbatda andijonlik

Do'stlikka ahdi qattiq g'oyatda andijonlik.

Vosit Sa'dullaning she'riy asarlari kuyga solinib hofizlar tomonidan ijro etib kelinadi. Uning "Kelin-kuyov" she'ri O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Ravshan Komilov tomonidan kuyga solinib ijro etilgan. "Bu turfa gullar ayting muhabbat bog'idanmu..." so'zlar

bilan boshlanuvchi she‘r muallifi ham V.Sa‘dulla bo‘lib, Abdurauf Olimov maromiga yetkazib kuylagan.

Shoir Vosit Sa‘dulla she‘riyatning turli janrlarida barakali ijod qilgan so‘z san‘atkori hisoblanadi. Uning she‘riyati mavzu ko‘lami keng, lirik asarlarining g‘oyaviy-badiiy mundariyasi rang-barang. Ona vatanga muhabbat, ilm-ma‘rifatga targ‘ib, ezgulik tantasiga ishonch, insoniy fazilatlar tavsifi kabi hamma zamonlar uchun dolzarb bo‘lgan masalalami obrazli, badiiy va ta‘sirchan tarzda kitobxonga yetkazadi.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, Vosit Sa‘dulla hayoti va ijodiy faoliyati o‘zbek adabiyotining muhim sahifalaridan birini tashkil etadi. Uning bosib o‘tgan hayot yo‘li, ijodga bo‘lgan sadoqati va badiiy merosi shoir shaxsiyatining shakllanishida muhim omil bo‘lgan. Shoirning asarlari qisqacha tahlil qilingan holda shuni ko‘rish mumkinki, ular o‘zida hayotiylik, samimiyat va chuqur ma‘no mujassam etgan. Uning ijodida insoniy kechinmalar, milliy qadriyatlar va hayot falsafasi sodda, ammo ta‘sirchan uslubda ifodalangan. Shuningdek, Vosit Sa‘dullaning hayot yo‘li va ijodi yosh avlod uchun ibrat maktabi bo‘lib xizmat qiladi. Uning asarlarini o‘rganish orqali nafaqat adabiy-estetik zavq, balki ma‘naviy tarbiya olish ham mumkin. Umuman olganda, shoirning hayoti va ijodi haqida qisqacha ma‘lumot berish uning adabiyotimizdagi o‘rni va ahamiyatini anglashda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vosit Sa‘dulla. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2019.
2. Vosit Sa‘dulla. She‘rlar to‘plami. – Toshkent: O‘zbekiston, 2019.
3. Ozod Sharafiddinov. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004.
4. Ibrohim Haqqulov. Badiiy tafakkur va talqin. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2010.
5. Naim Karimov. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2005.
6. Adabiyotshunoslikka kirish (o‘quv qo‘llanma). – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2020.